

عند
الرحمن الرحيم

دانشگاه امام صادق (علیه السلام)

دانشکده الهیات، معارف اسلامی و ارشاد

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد الهیات (گرایش فلسفه و کلام)

سعادت در اخلاق نظری و مفهوم

۱۳۸۱ / ۱۰ / ۲

«فلاح و فوز» در قرآن کریم

روز اطلاعات در آستان علم ایران
تیمبر آراز

مصطفی زرنگار

استاد راهنما:

دکتر احمد پاکتچی

استاد مشاور:

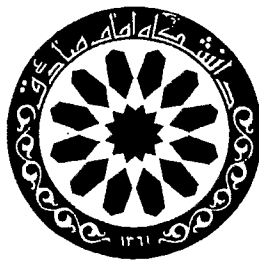
دکتر رضا محمدزاده

تابستان ۱۳۸۰

۴۴۲۵۰

کتابخانه مرکزی دانشگاه امام صادق (ع)

شماره ثبت ۱۹۲
شماره ۲

از انظار هیأت ارشد الهیات
تأیید شد

دانشگاه امام صادق (علیه السلام)

دانشکده الهیات، معارف اسلامی و ارشاد

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد الهیات (گرایش فلسفه و کلام)

۱۳۸۱ / ۱۰ / ۲

سعادت در اخلاق نظری و مفهوم

«فلاح و فوز» در قرآن کریم

مصطفی زرنگار

استاد راهنما:

دکتر احمد پاکتچی

تابستان ۱۳۸۰

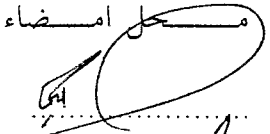
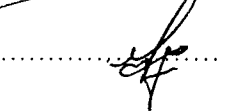
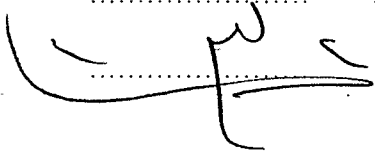

کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر ، نسخه برداری، ترجمه،
اقتباس و ... از این پایان نامه برای دانشگاه امام صادق
(علیه السلام) محفوظ است. نقل مطالب با ذکر مأخذ
بلامانع است.

تأییدیه اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیأت داوران نسخه نهایی پایان نامه آقای مصطفی زرنگار

تحت عنوان: سعادت در اخلاق نظری و مفهوم فلاح و فوز در قرآن

را از نظر شکل و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیوسته پیشنهاد می کنند.

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	محل امضاء
(۱) استاد راهنما:	دکتر احمد پاکتچی	استادیار	
(۲) استاد مشاور:	دکتر رضا محمدزاده	استادیار	
(۳) نماینده شورای تحصیلات تکمیلی دانشکده:	دکتر حسین هوشنگی	استادیار	
(۴) اساتید ناظر:			
(۱)	دکتر بیوک علیزاده	استادیار	
(۲)			

چکیده فارسی

مسأله «سعادت» و «خوشبختی» از مسائل و موضوعات سرنوشت‌ساز و حیاتی برای هر انسانی است از این جهت که بداند اساساً خوشبختی چیست و راه رسیدن به آن کدام است؟

برای پاسخ به این دو سؤال مهم، نظریات و نظام‌های اخلاقی گوناگون به وجود آمده است که عمدتاً به سه نظام می‌توان اشاره نمود:

۱- فرهنگ عامه ۲- فلسفه اسلامی ۳- قرآن کریم

- در فرهنگ عامه، «خوشبختی» با واژه‌هایی چون توفیق الهی، موفقیت، تلاش آدمی، خشنودی پروردگار، سربلندی در دنیا و آخرت، دوری از بدی‌ها، جاودانگی و شناخت حقیقی اشیاء، معادل می‌باشد.

- در فلسفه اسلامی، با مفاهیمی چون، خیر اعلی، فضیلت، حکمت، تهذیب نفس و اطاعت از مربی، تبیین می‌گردد و بالاخره در نظام اخلاقی قرآن کریم که جامع‌تر و کاملتر از دو نظام قبلی است، مفهوم سعادت از تزکیه و پاکیزه کردن درون انسان، از هر آنچه غیر خدایی است، آغاز می‌شود، به ایمان یقینی، اخلاص، عبودیت محض پروردگار از طریق اطاعت محض از دستورات او، و فضل و رحمت و رضوان الهی، منتهی می‌گردد.

- آنچه به عنوان مؤلفه اصلی خوشبختی در نظام‌های یاد شده اهمیت فراوانی دارد، سعی و تلاش آدمی با توجه به مبدأ و معاد است و همین عامل است که شخص را به غایت خلقت یعنی خداگونه شدن، می‌رساند.

واژگان کلیدی: تقوا - خیر - رضوان - سعادت - فلاح - فضیلت - فوز - نجات

الخلاصة

إنّ مسألة «السَّعادة» من المسائل الأساسيَّة والمرتبطة بمصيرالانسان وعاقبته، و لذلك من الواجب أن نوضِّح ماهيَّة «السَّعادة» وكيفيَّة تحقيقها.

هناك آراء ومذاهب اخلاقيَّة شتَّى في هذا المجال و من أهمِّها:

الثَّقافة العامَّة - الفلسفة الإسلاميَّة - القرآن الكريم

- أمَّا في الثَّقافة العامَّة يُعبَّر عن السَّعادة بهذه التَّعابير:

التوفيق الالهي، النَّجاح، السَّعي واجتهادالانسان، رضى الله - العزَّة في الدُّنيا والآخرة، البعد عن المساوىء، الخلود ومعرفة الأشياء حقيقه.

- و أمَّا في الفلسفة الإسلاميَّة، تتبيَّن السَّعادة بهذه المفاهيم:

الخيرالأعلى، الفضيلة، الحكمة، تهذيب النفس، والإطاعة من معلِّم الاخلاق.

- وبالتَّالي في المباحث الاخلاقيَّة القرآنيَّة التي هي من أكمل المباحث الأخلاقيَّة الأخرى وأشملها، يتكوَّن مفهوم السَّعادة من الامرين:

الامرالأول هو تزكية النفس وابعادها عن كل ما يتعلق من الامور الغير الإلهيَّة، والامر الثاني هو تزيين النفس بالايمان اليقيني والاخلاص والعبوديَّة التَّامة الحاصلة من الاطاعة المحضة لأوامرالالهية، و في النِّهاية اكتساب النفس الفضل والرحمة والرضوان من الله سبحانه و تعالى .

- بعبارة أخرى إنّ العنصر الأساسي المهمّ في تحقيق السَّعادة ، في كلِّ المذاهب الأخلاقيَّة، هوالسَّعي واجتهاد الانسان في حياته متوجِّهاً الى المبدأ والمعاد و أمَّا هذاالعنصر هو الذى توصل الانسان الى غاية الخلقة أعنى الاتصاف بصفة الله جلّ وعزّ.

الكلمات الرئيسيَّة: التَّقوى - الخير - الرِّضوان - السَّعادة - الفلاح - الفضيلة - الفوز -

النَّجاة

Abstract

Felicity and happiness is considered as a basic issue and plays an important role in destiny of human beings, so it would be important to know, "what is happiness and the way to have a access to it.

To answer these two important and essential questions, a variety of views and Ethic systems have come to exist, three of these are remarkable.

1- Common culture 2- Islamic philosophy 3- Quranic view

In common sense, felicity and happiness are considered equal to success and God's favor, success in this world and resurrection, keeping oneself away from evil and mischief, recognition of eternity, reality of things and pleased of God in common sense.

Islamic philosophy presents a social concept and system of felicity and happiness based on goodness, virtue, divine wisdom, keeping soul away from materialism, obedience of God and delight of soul.

Finally, the system which Quran draws from felicity begins with purification from nondivine matters, highly certain believe, obedience worship of God, bounteousness, divine mercy, bounty and pleasure are its peakpoints. According to this system someone is blessed who is pure divinely creature. The point which is common in all above mentioned systems is struggle of man based on paying attention to source and resurrection and this factor causes man to have approach to real aim of creation and perform like divine actions.

Basic Words: Piety, goodness, Good pleasure, Happiness, Virtue, Salvation, Triumph, Deliverance.

تشکر و قدردانی

با حمد و سپاس به درگاه خداوند متعال و درود بر سرور کائنات و اشرف مخلوقات حضرت محمد ﷺ و اهل بیت پاک او، که زمینه انتخاب موضوع پایان نامه حاضر و نگارش و پیشرفت آنرا برای اینجانب فراهم آوردند و در تمام مراحل زندگی، خصوصاً در مواقع اضطرار، دستگیری و تأیید فرمودند تشکر و قدردانی خود را از زحمات بی دریغ اساتید ارجمند در طول تحصیل، خصوصاً استاد راهنما جناب آقای دکتر پاکتچی و اساتید مشاور و داور، جناب آقای دکتر محمدزاده و جناب آقای دکتر علیزاده، صمیمانه ابراز می دارم. هم چنین از بزرگوارانی که زمینه تحصیل در این دانشگاه و استفاده از فضای علمی - معنوی آنرا برای ما فراهم آوردند و پشتوانه محکمی برای رشد و پرورش ما بوده اند، برای همه آنها آرزوی موفقیت، عزت و سلامتی را از درگاه خداوند متعال دارم.

فهرست مطالب

موضوع	صفحه
مقدمه	۱
فصل اول: بررسی واژگان در حوزه موضوعی «سعادت»	
مقدمه فصل	۸
بخش اول: رضوان	
۱- «رضوان» در «مفردات راغب اصفهانی»:	۱۱
۱-۱. تعریف و تعبیر از رضا و رضایت	۱۱
۲-۱. معنای «رضوان» و تفاوت آن با «رضا»	۱۲
۳-۱. آیات قرآنی پیرامون واژه رضا و رضوان	۱۳
۱-۳-۱. آیات مطابق تعریف واژه رضا در «مفردات»	۱۳
۲-۳-۱. کاربرد «رضا» در قرآن برای غیر خداوند	۱۳
۳-۳-۱. واژه «رضوان» در آیات قرآن	۱۴
۲- «رضوان» در التحقيق فی کلمات القرآن الکریم:	۱۵
۱-۲. نقل قول از چند کتاب لغت درباره لغت «رضوان»	۱۶
۲-۱-۱. «رضوان» در «مصباح اللغة»	۱۶
۲-۱-۲. «رضوان» در «مقایس اللغة»	۱۶
۲-۱-۳. «رضوان» در «التهذیب»	۱۷
۲-۲. تعریف «رضا» در کتاب «التحقیق» و تفاوت آن با سایر واژه‌های مترادف	۱۷
۲-۳. کاربردهای مختلف واژه «رضا» در صیغه فعلی آن	۱۸
۲-۳-۱. استعمال فعل «رضا» بدون تعلق به چیزی	۱۸
۲-۳-۲. استعمال فعل «رضا» با تعلق به مفعول بی واسطه	۱۸

- ۲-۳-۳. استعمال فعل «رضا» به وسیله حرف ربط «باء» ۱۸
- ۲-۳-۴. استعمال فعل «رضا» به وسیله حرف ربط «عن» ۱۸
- ۲-۴. کاربردهای مختلف این واژه در صیغه مصدری آن ۱۹
- ۳- کاربردهای مختلف واژه رضوان در «معجم الوسیط» ۲۱
- ۴- معادل فارسی واژه «رضوان» در فرهنگ فارسی برهان قاطع ۲۱
- ۵- معادل واژه «رضوان» در فرهنگ تطبیقی عربی با زبان‌های سامی و ایران ۲۲
- ۶- معادل‌های لاتینی (انگلیسی - فرانسه) این واژه ۲۲
- نتیجه و جمع‌بندی نهایی ۲۳

بخش دوم: سعادت

- ۱- کاربردهای مختلف این واژه در «لسان‌العرب» ۲۵
- جمع‌بندی ۲۶
- ۲- کاربردهای مختلف این واژه در «معجم الوسیط» ۲۷
- جمع‌بندی ۲۸
- ۳- کاربردهای مختلف واژه سعادت در «مفردات راغب اصفهانی» ۲۸
- ۴- کاربردهای مختلف «سعادت» در التحقيق فی کلمات القرآن الکریم ۳۰
- ۵- بررسی معانی مختلف واژه سعادت در «فرهنگ تطبیقی عربی با زبان‌های سامی و ایرانی» ۳۲
- ۶- معادل‌های لاتینی واژه سعادت ۳۲
- نتیجه و جمع‌بندی نهایی ۳۳

بخش سوم: ظفر

- ۱- معنای ریشه‌ای و کاربرد واژه «ظفر» در «مفردات راغب اصفهانی» ۳۵
- ۲- بررسی ظفر در «لسان‌العرب» ۳۶

- دیدگاه «ابن منظور» در معنای «ظفر» ۳۷
- ۳- «ظفر» در التحقیق فی کلمات القرآن الکریم ۳۷
- ۴- کاربردهای مختلف واژه ظفر در «معجم الوسیط» ۳۹
- نتیجه و جمع بندی نهایی ۴۰

بخش چهارم: فضل

- ۱- «فضل» در «مفردات راغب اصفهانی» ۴۲
- ۱-۱. معنای «فضل» ۴۲
- ۱-۲. تقسیم بندی «فضل» ۴۲
- ۱-۳. تعریف «فضل» ۴۴
- ۱-۴. استشهاد به آیات قرآنی ۴۴
- ۲- «فضل» در «لسان العرب» ۴۶
- ۲-۱. کاربردهای متفاوت این واژه در قالب فعل ۴۷
- ۲-۲. کاربردهای متفاوت این واژه در قالب مصدر و اسم ۴۷
- ۲-۳. بحث آیه ای در «لسان العرب» ۴۸
- ۳- «فضل» در «معجم الوسیط» ۵۰
- ۳-۱. کاربردهای فعلی واژه «فضل» ۵۰
- ۳-۲. کاربردهای مصدری و اسمی ۵۱
- ۴- «فضل» در التحقیق فی کلمات القرآن الکریم ۵۲
- ۴-۱. ریشه معنایی «فضل» ۵۲
- ۴-۲. تعریف «فضل» و بیان مصادیقی از آن ۵۲
- ۴-۳. اقسام فضل و تقسیم بندی آیات مربوط به آن ۵۲
- ۵- بررسی واژه «فضل» در «معجم الفروق اللغویة» ۵۴

□ جمع بندی و نتیجه نهایی ۵۵

بخش پنجم: فلاح

۱- ریشه «فلاح» و مشتقات آن در «لسان العرب» ۵۷

۲- بررسی واژه «فلاح» در «مفردات راغب اصفهانی» ۶۰

۱-۲. ریشه «فلاح» ۶۱

۲-۲. تعریف «فلاح» ۶۱

۲-۳. تقسیم بندی «فلاح» ۶۱

«فلاح» در قرآن از نظر راغب اصفهانی ۶۲

۳- کاربردهای «فلاح» در «معجم الوسيط» ۶۳

۴- «فلاح» در «التحقیق فی کلمات القرآن الکریم» ۶۴

معنای اصلی «فلاح» ۶۴

بررسی مختصر آیات مشتمل بر «فلاح» در التحقیق ۶۴

□ جمع بندی و نتیجه نهایی ۶۵

بخش ششم: فوز

۱- بررسی واژه فوز در «لسان العرب» ۶۷

تعریف «فوز» ۶۷

کاربردهای «فوز» در «لسان العرب» ۶۷

نظر چند لغت شناس عرب در خصوص واژه «فوز» ۶۷

۲- بررسی «فوز» در «مفردات راغب اصفهانی» ۶۹

۱-۲. تعریف فوز ۶۹

۲-۲. معنای «مفازة» و وجه تسمیه آن برای «فوز» ۷۰

- ۷۰ ۲-۳. رابطه «فوز» و مرگ
- ۷۱ ۲-۴. بحث قرآنی پیرامون «فوز» و «مفازة»
- ۷۳ ۳- کاربردهای فعلی و مصدری واژه «فوز» در «معجم الوسيط»
- ۷۴ ۴- «فوز» در «التحقيق في كلمات القرآن الكريم»
- ۷۴ معنای واژه «فوز»
- ۷۴ شواهد قرآنی در تأیید معنای «فوز»
- ۷۵ ۵- معنای واژه «فوز» در فرهنگ فارسی «برهان قاطع»
- ۷۵ □ جمع بندی و نتیجه نهایی

بخش هفتم: نجات

- ۷۷ ۱- کاربردهای فعلی و مصدری «نجات» با استشهاده آیات در «مفردات راغب اصفهانی»
- ۷۷ معنای واژه «نجات» در «مفردات راغب اصفهانی»
- ۸۲ ۲- بررسی واژه «نجات» در «معجم الوسيط»
- ۸۲ ۲-۱. کاربردهای فعلی «نجات» و مشتقات آن
- ۸۲ ۲-۲. کاربردهای اسمی «نجات» و مشتقات آن
- ۸۵ ۳- «نجات» در «التحقيق في كلمات القرآن الكريم»
- ۹۱ ۴- «نجات» در «معجم الفروق اللغوية»
- ۹۱ ۴-۱. فرق بین «نجات» و «فوز»
- ۹۱ ۴-۲. فرق بین «نجات» و «هدایت»
- ۹۲ ۵- بررسی این واژه در «برهان قاطع»
- ۹۲ □ نتیجه و جمع بندی نهایی
- ۹۴ خاتمه فصل اول

فصل دوم: نظام اخلاقی منتهی به «فلاح» و «فوز» در قرآن کریم

مقدمه فصل ۹۸

بخش اول: فلاح

۱- دامنه و محدوده «فلاح» ۱۰۲

۲- الگوهای «فلاح» ۱۰۳

حزب الله ۱۰۴

مؤمنان ۱۰۴

رسول خدا و مؤمنان ۱۰۵

متقین و محسنین ۱۰۶

ملاکهای قطعی «فلاح» ۱۰۷

تقوا ۱۰۷

پیروی از رسول اکرم و تعالیم نورانی قرآن کریم ۱۱۱

پرداختن حقوق شرعی در روابط انسانی ۱۱۲

دعوت کردن به خیر ۱۱۴

۳- موانع دستیابی به «فلاح» ۱۱۶

ظلم و ظالمان ۱۱۶

نسبت ناروا دادن به خدا و دروغ پنداشتن آیات الهی ۱۱۸

بی‌اعتنائی نسبت به وعده‌های پیامبران در ارتباط با هدف آفرینش ۱۲۰

جرم و مجرمان ۱۲۱

سحر و ساحران ۱۲۳

کفر و کافران ۱۲۶

۴- راهها و عوامل رسیدن به مقام «فلاح» ۱۳۰

تقوای الهی ۱۳۱